

РОЛЬ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ, ТВОРЧИХ УМІНЬ ТА ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Статтю присвячено проблемам використання творчих завдань у процесі навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Розглянуто творчі завдання різних видів (завдання на розвиток творчого мислення, творчих умінь і творчих здібностей). Наведено приклади творчих завдань, які використовуються в процесі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова: *творчі завдання, творче мислення, творчі уміння, творчі здібності.*

Статья посвящена проблемам использования творческих заданий в процессе обучения будущих учителей изобразительного искусства. Рассмотрены творческие задания разных видов (задания на развитие творческого мышления, творческих умений и творческих способностей). Приведены примеры творческих заданий, используемые в процессе подготовки будущих учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова: *творческие задания, творческое мышление, творческие умения, творческие способности.*

The article deals with problems of creative tasks in the training of future teachers of fine arts. Considered creative tasks of different types (tasks for the development of creative thinking, creative skills and creative abilities). The examples of the creative tasks used in the preparation of future teachers of fine arts.

Key words: *creative jobs, creative thinking, creative skills and creative abilities.*

Постановка проблеми. Сьогодні існує безліч думок щодо організації професійної підготовки вчителя, зокрема і концепції індивідуально-творчого підходу до навчання студентів (О. Гребенюк, В. Кан-Калік), які передбачають, що процес навчання ґрунтуватиметься на основі індивідуальних програм і матиме для студентів особистісне значення. У результаті цього здійснюватиметься більш виборчий і адекватний вплив навчального процесу як на особистість студента в цілому, так і на розвиток його індивідуальних особистісних якостей.

Однією зі складових індивідуалізації навчального процесу є вирішення системи творчих завдань, спрямованих на розвиток творчого мислення, творчих умінь і здібностей особистості майбутнього педагога.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідниками (Н. Добровольська, І. Калошина, В. Кан-Калік, І. Матіюк, В. Небоженко, Н. Нікандров та ін.) визначається унікальність творчого процесу як відображення особливостей особистості людини.

Поняття «творчість» розкривається одними дослідниками як створення нових, оригінальних цінностей, що мають суспільну значущість (С. Рубінштейн), іншими – як створення чогось нового, зокрема й у внутрішньому світі самого суб'єкта (Л. Виготський) тощо.

Мета статті – з'ясувати сутність творчих завдань та їх ролі у підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній науці проблема творчих завдань не нова, але ще й досі немає чіткого розрізнення термінологічних понять «завдання», «задача», «творче завдання», «розвивальне завдання» тощо.

Основною відмінністю творчих завдань є їх зв'язок із творчою діяльністю. Однак необхідно виокремити й інші ознаки:

- самостійний пошук шляхів і варіантів вирішення поставленої навчальної задачі (вибір одного із запропонованих варіантів або визначення власного варіанту та обґрунтування вирішення);
- незвичайні умови роботи або виконання завдання;
- активне відтворення раніше отриманих знань у незнайомих умовах.

Уважаємо, що слід детальніше розглянути поняття «творче завдання». Цей термін учені трактують як:

- завдання, для вирішення яких є невідомим спосіб дії. Предметно-специфічні знання для його розробки також є невідомими і не виводяться з інших положень даної наукової галузі або споріднених з нею (І. Калошина) [1];

- завдання, що, по-перше, забезпечує засвоєння студентами проблеми, сформульованої викладачем, по-друге, коли студент відчуває повне теоретичне чи практичне утруднення, і, по-третє, коли у нього з'явилося бажання вирішити проблему. Пошуки вирішення проблеми здійснюються шляхом багатьох пізнавально-практичних дій (Ю. Щербань) [6];

- завдання, в яких множина даних не містить вирішення, унаслідок чого його умова здається суперечливою.

Погоджуючись із тим, що більшість досліджень, присвячених упровадженню творчих завдань у навчальний процес, здійснено на матеріалі навчання дітей шкільного віку, основні їх засади можуть бути використані для визначення особливостей застосування і ство-

рення модифікацій творчих завдань для студентів вищих навчальних закладів.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне конкретизувати сутність творчих завдань стосовно студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Ми згодні з думкою В. Суржанської, яка творчі завдання визначає як такі, що передбачають наявність суперечностей та утруднень, котрі у свою чергу посилюють пізнавальні інтереси, стимулюють дослідницькі пізнавальні дії, самостійний варіативний пошук способів досягнення результату, стимулюють відкриття нового, поживляючи пізнавальні процеси та позитивно впливаючи на пізнавальну активність студентів [5, с. 43].

Метод творчих завдань, які є активним засобом роботи мислення, напруження пам'яті, актуалізації накопичених знань, – основні у процесі формування досвіду перетворювальної та творчої діяльності. Певна послідовність творчих завдань зумовлюється рівнем їхньої складності, який співвідноситься з певним етапом пізнавального процесу.

Важливу роль відіграє дотримання етапів роботи над вирішенням творчих завдань:

- 1) виконання студентами завдань репродуктивного характеру;
- 2) виконання завдань реконструктивно-варіативного характеру, які вимагають визначення власних прийомів і засобів роботи над завданням (самостійний пошук шляхів і варіантів вирішення поставленого навчального завдання; незвичайні умови роботи над завданням; залучення раніше отриманих знань у незнайомих умовах);
- 3) виконання творчих завдань.

Творчі завдання можуть бути представленими у вигляді проблемних ситуацій, рольових і ділових ігор, конкурсів, змагань та інших завдань з елементами зацікавленості (життєві й фантастичні ситуації, інсценування, лінгвістичні казки, «розслідування» тощо).

Освоєння професійної діяльності – творчий процес, який підпорядковується загальним закономірностям прийняття творчого рішення, тому особливо значущим для розвитку творчого мислення, вмінь і здібностей студентів є вирішення творчих завдань. Основу творчої діяльності (пошуку нового, невідомого) складають евристичні процеси на різних етапах інноваційного навчання. Оскільки в інноваційному навчанні чільне місце посідають творчі та продуктивні завдання, було обрано такі завдання, які забезпечували високий рівень активності кожного студента, максимальне використання його знань і творчого потенціалу.

Розглянемо більш детально різні види творчих завдань.

1. Завдання, що розвивають творче мислення, тобто завдання на виявлення образно-поетичної єдності різних художніх творів, що поєднані за будь-якими загальними ознаками (стилістичними, жанровими, сюжетними тощо):

– синтезація різних образних рішень у межах одного й того ж сюжету («Образ рідної природи в картинах І. Левітана, І. Шишкіна, С. Васильківського та ін.», «Весна у творах М. Глінки, П. Чайковського, С. Рахманінова», «Образ світу у творах П. Пікассо та С. Прокоф'єва»). Ці завдання розвивають асоціативність мислення, навички художнього узагальнення привчають до багатогранного художнього бачення реальності, формують можливості художнього пізнання світу;

– складання художніх колекцій творів різних видів мистецтва з метою розвитку вміння бачити їх емоційну спільність («Лютнист» М. Караваджіо, «Флейтист» А. Броувара, «Генії музики» Ф. Лемуана, «Музика, що подорожує» Ж. Дюмона, «Портрет дами з лютнею» Жана-Батиста Андре тощо). Можна запропонувати проаналізувати різні художні втілення ідентичних явищ природи, оточуючого світу (весна у віршах «Весна на дворі», «Весна» О. Фета, у п'єсах «Білі ночі» («Травень») із циклу «Пори року» П. Чайковського, «Навесні» Е. Гріга, у живописних творах «Дама в саду» К. Моне, «Ранок» К. Лоррена);

– виділення «різного в однаковому». Це завдання на порівняння задумів художніх, музичних і літературних творів для розвитку здібностей знаходити внутрішні емоційні зв'язки (не тільки сюжетні) у різних творах мистецтва, що близькі за задумом, але водночас відрізняються образним рішенням (вірш «Осінь» М. Лермонтова, «Осінь» М. Ісаковського, пісні «Осіньна буря» та «Захід сонця» Е. Гріга, картина «Золота осінь» І. Левітана; фрагмент із симфонічної фантазії «Буря» П. Чайковського, картина «Перед дощем» Ф. Васильєва тощо).

2. Завдання, що розвивають творчі вміння:

– виготовлення колажів на основі заданого тексту;

– розробка серії малюнків для коміксу за визначеною темою;

– імпровізація, що оснований на принципі «рольової гри». Завдання, в якому пропонується подивитися на один і той самий предмет або явище, твір мистецтва очима людини, що знаходиться в різних емоційних станах;

– кольорове втілення музики. Завдання на трансформування музичного твору, його емоційно-образного змісту в живописну форму;

– графічне зображення музики. Значно складніше завдання, оскільки в рисунку необхідно зобразити не тільки відчуття від музики, а й передати динаміку в музиці, використовуючи натиснення олівця, темп (характер руху), тощо;

– завдання на переведення образу з одного художнього ряду в інший. Образотворче втілення музики або словесних текстів (передача засобами живопису чи рисунка музики або літературного твору, а також певних рис характеру персонажа); скласти розповідь від імені головного або другорядного персонажа зі збереженням особливостей його характеру та лексики.

3. Завдання для розвитку творчих здібностей:

– підготовка рекламних афіш, постерів;
– зображення-асоціації (асоціації зі словами «Подих», «Сум», «Радість» «Несподіванка» тощо, асоціації з літературними та музичними творами);

– вигадати образи й характери нових персонажів, їхні діалоги, включити їх у синопсис (схематичний опис на одній – двох сторінках) оригінального сценарію;

– вигадати випробування (фізичні, емоційні, моральні), з якими міг би зустрітися персонаж відомого твору;

– написати власний мінісценарій, у якому можна було б простежити розвиток характерів персонажів;

– написати власний текст (репортаж, інтерв'ю) для газети, журналу, інтернет-сайту, в якому розповідалося б про тих чи інших персонажів, художників, видатних діячів культури;

– скласти монологи («листи» до редакції газет, журналів, на телебачення, у Міністерство освіти і науки, молоді та спорту тощо) представників аудиторії з різними віковими, соціальними, професійними й освітніми характеристиками;

– розробити вправи до різних видів уроків з урахуванням вікових особливостей дітей і специфікою уроку;

– розробити завдання для роботи з кольором;

– розробити кросворд до певної теми, для уроку узагальнення знань;

– розробити тести з образотворчого мистецтва для учнів певного класу з метою перевірки знань, отриманих протягом навчального року;

– конструювання власних моделей педагогічної діяльності в різних ситуаціях на уроці, орієнтованих на розвиток творчості учнів.

Для вирішення творчих завдань, що розвивають творчі здібності, необхідно було дотримуватися певних вимог:

- завдання видавалися лише на самому занятті, що забезпечувало емоційне реагування на нове (використання ефекту новизни);
- відсутність демонстрації зразків перед початком виконання завдання;
- незалежно від стадії виконання, завдання оцінюється наприкінці заняття;
- завдання не підлягають домашньому завершенню;
- повністю забороняється плагіат.

Зацікавленість у студентів викликають завдання на асоціативне зображення, адже такі малюнки являють собою плід уяви та фантазії на базі асоціацій, зумовлених спогадами, музикою чи літературним твором. Така робота була направлена на розвиток уміння робити художні узагальнення, застосовувати знання з різних предметів (інтеграція). Вона сприяла формуванню естетично-філософського світосприйняття, художньому розвитку, поглибленню емоційної сфери. Після закінчення роботи здійснювалося обговорення, на якому студенти мали можливість розповісти про свої відчуття, проаналізувати власні роботи, відповісти на запитання однокласників та викладача, обґрунтувати використання знань з різних предметів, які було застосовано під час виконання завдання.

Як зазначають науковці у своїх дослідженнях (І. Калошина, І. Лернер та ін.), творчі завдання мають широкі можливості для впровадження диференційованого навчання з урахуванням індивідуальних можливостей пізнавальної діяльності кожного студента [1; 3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження довело, що завдяки використанню різних видів творчих завдань можна впливати на розвиток творчих здібностей особистості.

Ураховуючи те, що творчі завдання пов'язані з творчою діяльністю, а також є самостійним пошуком шляхів і варіантів вирішення визначеної навчальної задачі, необхідно створювати творчу атмосферу і такі умови роботи або виконання завдання, які б стимулювали активне відтворення раніше отриманих знань у незнайомих умовах.

Але водночас, у педагогічній науці недостатньо розроблено проблему використання творчих завдань у процесі підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах. Ця проблема і досі залишається відкритою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калошина И.П. Творческие задачи на создание дополнительных построений. / И.П. Калошина, Н.А. Добровольская. – Ростов: Изд-во Ростовского ун-та, 1984. – 160 с.

2. *Кан-Калик В.А.* Педагогическое творчество. / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
3. *Лернер И.Я.* Процесс обучения и его закономерности // И.Я. Лернер. – М.: Знание, 1980. – 96 с. – (Серия: педагогика и психология).
4. *Матіюк І.О.* Інновації в творчій діяльності педагога: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [«Педагогічна теорія та педагогічний досвід: перспективи і розвиток»], (Луцьк – 17 – 19 груд. 1998 р.) / Волин. обл. навч.-метод. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Обл. пед. асоц. «Творчість» / І.О. Матіюк. – Луцьк, 1999. – С. 110 – 111.
5. *Суржанська В.А.* Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / В.А. Суржанська – Х., 2004 – 218 с.
6. *Щербань П.М.* Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: навч. посіб. / П.М. Щербань – К.: Вища шк., 2004. – 207 с.